

مقدمه ----- ۵

فصل اول -----

۷ ----- شکل گیری نظریه های رشد اقتصادی

۸ ----- ۱- نظریه رشد کلاسیک

۱۱ ----- ۲- نظریه رشد نئوکلاسیک

۱۲ ----- ۳- نظریه رشد سولو- سوان

۲۳ ----- ۴- نظریه رشد رمزی - کاس - کوپمنز

۲۵ ----- ۵- نظریه رشد درون زا

۲۹ ----- سایر نظریات رشد اقتصادی

۲۹ ----- ۱- الگوی رشد سولو با پیشرفت تکنولوژی

۳۱ ----- ۲- الگوی رشد جورابینسون

۳۲ ----- ۳- الگوی رشد جیمز مید

۳۳ ----- ۴- الگوی رشد کالدور

۳۵ ----- ۵- مدل رشد اقتصادی درون زا- فناوری اطلاعات

۳۷ ----- ۶- رشد اقتصادی درون زا و فناوری اطلاعات

۳۹ ----- ۷- رشد اقتصادی درون زا و فناوری اطلاعات و ارتباطات

۴۰ ----- ۸- نظریه های رشد متعادل

۴۰ ----- الف- نظریه روزن اشتاین - رودن

۴۲ ----- ب- نظریه راگنار و نورکس

۴۴ ----- ج- نظریه ریچارد نلسون

۴۵ ----- ۹- نظریه رشد نامتعادل هیرشمن

فصل دوم -----

۴۹ ----- نظریات نظامها و مکاتب اقتصادی درباره حدود دخالت دولت (مخارج دولت)

۵۲ ----- ۱- حدود دخالت دولت از نظر مکتب مرکانتیلیسم و فیزیوکرات

۵۲ ----- الف- مکتب مرکانتیلیسم (سوداگران)

۵۳ ----- ب- مکتب فیزیوکراتی

۵۴ ----- ۲- حدود دخالت دولت از نظر مکتب کلاسیک و نئو کلاسیک

- ۳- حدود دخالت دولت از نظر مکتب کینزین‌ها و نئوکینزین‌ها ----- ۶۰
- الف- تعادل اشتغال کامل و لزوم دخالت‌های دولت ----- ۶۰
- ب- سیاست‌های پولی و مالی در الگوی کینز ----- ۶۱
- ج- دام نقدینگی و لزوم دخالت دولت ----- ۶۲
- ۴- حدود دخالت دولت از نظر مکتب ساختارگرایان ----- ۶۳
- ۵- حدود دخالت دولت از نظر نظام سوسیالیسم و مارکسیسم ----- ۶۶
- ۶- حدود دخالت دولت از دیدگاه اقتصاد اسلامی ----- ۷۰

فصل سوم -----

- فقر و بررسی مفاهیم آن ----- ۷۳
- ۱- تعریف فقر ----- ۷۴
- ۲- دلایل توجه به فقر ----- ۷۶
- ۳- شاخص‌های فقر ----- ۷۶
- ۴- علل فقر در ایران ----- ۸۰
- ۵- نقش قدرت سیاسی در فقر ----- ۸۳
- ۶- فقر و ساختار قدرت جهانی ----- ۸۵

منابع ----- ۸۷

به قول رابرت لوکاس^۱ «هنگامی که ما فکر کردن درباره رشد اقتصادی را آغاز می‌کنیم، فکر کردن به چیز دیگری مشکل می‌گردد» (Grossman & Helpman, 1991)

شکل‌گیری نظریه‌های رشد اقتصادی

تاریخ نظریه‌های رشد اقتصادی از زمان نوشتن کتاب ثروت ملل^۲ آدام اسمیت و الگوهای رشد کلاسیک^۳ در قرن بیستم و نیز الگوهای نئوکلاسیک^۴ دهه سوم قرن بیستم که آغازگر الگوهای رشد است، تا الگوهای رشد نوین^۵ که عملاً از نیمه دوم دهه ۸۰ این قرن شروع شده و تا اکنون ادامه دارد می‌پردازد. (Denison, 1967)

لذا نظریه‌های رشد اقتصادی را که بیشترین مقبولیت و همگرایی با کاربردهای تجربی را در میان اقتصاد دانان دارد به ترتیب زیر بیان می‌کنیم.

۱) نظریه رشد کلاسیک^۶

نظریه‌های رشد به نوشته‌های دیوید هیوم^۷ برمی‌گردد که معتقد به تجارت آزاد^۸ همراه با تأکید بر سهم بیشتر مردم، تولیدکنندگان صنعتی و کشاورزان بود و موتور این رشد را چنین توصیف می‌کند. « تجارت خارجی از طریق واردات مواد لازم برای صنایع جدید را فراهم می‌کند و از طریق صادرات کالاهایی که در داخل کشور مصرف ندارند، موجب ایجاد کار در برخی از صنایع که در تولید کالاهای خاص فعال هستند می‌شود.»

¹ Locus, Robert (1988)

² Wealth Of Nations

³ Classical Models

⁴ Neo-Classical Models

⁵ New-Growth Models

⁶ Classical Growth Theory

⁷ Hume, David, 1650

⁸ Free Trade

(Obstfeld, 1986). مدل رشد آدام اسمیت^۱، بر اساس سه عامل کار، زمین و سرمایه پایه ریزی شده است که مثل هیوم تجارت آزاد را موتور رشد اقتصادی می‌دانست. همچنین بیشترین سهم اسمیت، این بود که مفهوم بازده‌های فزاینده^۲ مبتنی بر تقسیم کار در اقتصاد وارد کرد (Krugman, 1979). توماس مالتوس^۳ و دیوید ریکاردو^۴ انباشت سرمایه، باروری خاک و نوآوری‌های کاراندوز را عامل رشد می‌داند. تأکید وی بیشتر روی اثر نرخ رشد جمعیت بر رشد اقتصادی است. ریکاردو رشد اقتصادی را بیشتر از دیدگاه توزیع ثروت^۵ بررسی می‌کند (Denison, 1967).

جان استوارت میل^۶ نظریه رشد خود را بر اساس عواملی چون زمین، نیروی کار و سرمایه و میزان بازدهی آنها و عوامل تأثیرگذاری بر توانایی تک‌تک آنها در کتاب «اصول اقتصاد سیاسی»^۷ بحث و بررسی می‌کند. کارل مارکس^۸ که فروپاشی سرمایه‌داری را پیش‌بینی کرد و در عین حال مازاد سرمایه‌داری را سرچشمه انباشت سرمایه و انگیزه اصلی رشد می‌دانست. (Swan, 1956)

اولین مدل رشد اقتصادی اقتصاددانان کلاسیک، مربوط به هارود و دومار بود که به مدل هارود - دومار معروف است. فروض اساسی مدل به شرح زیر است: (Domar, 1947)

¹ Smith, Adam, 1776

² Increasing Returns

³ Thomas Malthus, 1780

⁴ Ricardo, David, 1820

⁵ Wealth Distribution

⁶ John Stuart Mill, 1850

⁷ Principles of Political Economy

⁸ Karl Marx

۱. اقتصاد متشکل از یک بخش است.
۲. تغییرات تکنولوژی وجود ندارد.
۳. نیروی کار در طی زمان با یک نرخ ثابتی رشد می‌کند.
۴. نرخ رشد نیروی کار برابر نرخ رشد طبیعی جمعیت در نظر گرفته می‌شود.
۵. نسبت سرمایه به تولید $(\frac{k}{y})$ ثابت است (امکان جانشینی عوامل تولید وجود ندارد).
۶. مدل وضعیت اشتغال کامل را بررسی می‌کند.
۷. پس‌انداز ضریب ثابتی از درآمد تولید است.
۸. استهلاك در نظر گرفته نمی‌شود.
۹. در مدل رشد هارود - دومار سرمایه به عنوان عامل اصلی رشد مطرح است.
۱۰. شرط تعادل «پس‌انداز برنامه‌ریزی شده = سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده» می‌باشد. (Domar, 1947)

انتقادات وارد بر مدل هارود - دومار به شرح زیر است:

- ۱- نقش تکنولوژی نادیده گرفته شده است.
- ۲- شرط اساسی وجود رشد متعادل اقتصاد روی لبه تیغ^۱ است یعنی خیلی تصادفی و به طور شانسی تساوی فوق برقرار می شود ایراد دوم شرط اساسی تعادل به طور تصادفی برقرار می شود.
- ۳- نتیجه مدل هارود - دومار با واقعیت های مشاهده شده (از جمله شرایط آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم) منطبق نیست.
- ۴- فرض ثابت بودن نسبت سرمایه به تولید یک اشکال عمده است (Fischer, 1993).

۲) نظریه رشد نئوکلاسیک

پس از مارکس اقتصاددانان نئوکلاسیک چون مارشال^۲ در کتاب اصول علم اقتصاد^۳ مدل رشد خود را با تأکید بر عوامل تعیین کننده توزیع درآمد و متغیرهای نرخ پس انداز و نرخ افزایش کمیت و کارایی نیروی کار^۴ بررسی می کند. آرتور پیگو^۵، لئون والراس^۶، کارل منگر^۷ و اروینگ فیشر^۸ از دیگر نظریه پردازان رشد نئوکلاسیک بودند که سهم با ارزشی در گسترش رشد اقتصادی داشتند. شومپتر^۹ که نگرش درونی به نظریه رشد می اندازد و

¹ - knife edge

² Marshal, 1890

³ Principles of Economics

⁴ Labor efficiency

⁵ Arthur Pigou, 1870

⁶ Leon Walras, 1879

⁷ Carl Menger, 1871

⁸ Irving Fischer, 1890

⁹ Schumpeter, 1950

با تأکید بر نوآوری^۱ و اختراع آنها را از عوامل اصلی رشد اقتصادی می‌شمارد^۲ هارود^۳ و دومار^۴ از تابع تولید بدون جانشین میان داده‌ها برای بررسی رشد اقتصادی استفاده کردند. (Swan, 1956)

۳) نظریه رشد سولو-سوان^۵

مهمترین بحث در مورد نظریه رشد اقتصادی که مورد قبول همگان قرار گرفت، مقاله‌های نئوکلاسیک سولو^۶ و سوان^۷ بود، که پایه اصلی نظریه‌های رشد اقتصادی در دهه‌های بعدی شد. دلیل پذیرش الگوی (سولو-سوان) استفاده از تابع نئوکلاسیکی^۸، فرض بازده ثابت نسبت به مقیاس^۹، قانون بازده نزولی^{۱۰} در داده‌ها و وجود کشش جانشینی مثبت^{۱۱} بین داده‌ها بود. (Solow, 1979). اولین پیش‌بینی^{۱۲} این مدلها، که بطور جدی در سالهای اخیر تصریح شده‌اند، همگرایی مشروط^{۱۳} است. این خاصیت ناشی از فرض بازده نزولی سرمایه است اقتصادهایی که نسبت سرمایه به کارگر کمتری^{۱۴} دارند (به نسبت سرمایه به کارگر بلند مدت ارتباط دارد) متمایل به نرخ‌های بازده بالا و نرخ‌های رشد زیاد هستند. همگرایی به این دلیل شرطی است که سطوح اولیه سرمایه سرانه و محصول در حالت پایدار، وابسته

¹ Innovation

^۲ لازم به ذکر است که شومپتر کسب سود را از عوامل ایجادکننده نوآوری و اختراع می‌داند که باعث افزایش بهره‌وری در تولید و جذب نیروی کار و بهبود شرایط و روشهای تولید در بلند مدت می‌گردد.

³ Harod, 1936

⁴ Domar, 1946

⁵ Swan – Solow Growth Theory

⁶ Solow, 1956

⁷ Swan, 1956

⁸ Neo-Classical Function

⁹ Constant Return to Scale Assumption

¹⁰ Law of Decreasing Return

¹¹ Positive Substitution Elasticity

¹² Forecasting

¹³ Conditional Convergence

¹⁴ Lower Capital to Labor Ratio